

ZBIGNIEW LATO SDB

GENEZA KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO JAKO ARGUMENT APOLOGIJNY W PISMACH ŚW. JANA BOSKO

ORIGINS OF THE CATHOLIC CHURCH AS AN APOLOGETICS ARGUMENT
IN THE WRITINGS OF ST. JOHN BOSCO

A b s t r a c t. St. John Bosco is one of the most famous priests of the nineteenth century Catholic Church. His educational mission, based on the so-called preventive system, has been of interest to many researchers. Another aspect of the Turin priest's activity is less well known. Living in an age of profound political and social change, as well as contestation of existing religious structures, he engaged in the defence of the Catholic doctrine and derived from it role of the Catholic Church, its structures and its mission. He was particularly concerned about signs of expansion of the Waldensian of community, active in Northern Italy. This was reflected in a number of his publications. They included textbooks, biographical works and fictional short stories. All contained similar content in the passages devoted to the origins and meaning of the Catholic Church. According Fr. Bosco, the identity of the Catholic Church was related in an obvious way to the mission and teachings of Christ. In his apologetics, he emphasized the continuity of the once-began Work of Redemption. Clearly, and almost in an indisputable way he emphasized the role of Peter and his successors. The reader was not so much to get to know the new trends and theological arguments, but rather to be convinced that retaining the currently existing order of the church was the only justifiable choice. However it must be emphasised that Fr. Bosco did not promote an aggressive and confrontational attitude but focused more on the positive presentation of his contemporary dogmatic and apologetic doctrine, emphasizing sacramental and spiritual potential contained in the Catholic Church.

Key words: Catholic doctrine; Waldensian; apologetics; spiritual potential Catholic Church.

W roku 2015 przypadła 200. rocznica urodzin jednej z największych postaci Kościoła XIX wieku, św. Jana Bosko. Najczęściej jest wspominany jako wybitny pedagog i duszpasterz, „ojciec i nauczyciel młodzieży”. Powszechnie znany jest wypracowany przez niego i z ogromnym powodzeniem stosowany do dziś system wychowawczy, określany jako „system prewencyjny”. Zapomina się przy tym jednak o tym, że kontekst działalności ks. J. Bosko tworzyły niezwykle gwałtowne spory teologiczne, społeczne i polityczne. Północne Włochy, a szczególnie Piemont, w którym rozpoczął misję kapłańską i działalność społeczno-wychowawczą był centrum wydarzeń rewolucyjnych, których konsekwencje uformowały życie polityczne, społeczne, a nawet religijne nie tylko samych Włoch, ale także w znacznej mierze całej Europy. Warto w tym miejscu przywołać fakt, że liczącą się część wydawanych przez Świętego publikacji, artykułów, opracowań zajmują treści apologetyczne skierowane np. przeciw waldensom, dzisiaj traktowanym przez Kościół w sposób całkowicie odmienny niż miało to miejsce w czasach jemu współczesnych¹.

W centrum rozważań dotyczących doktrynalnych podstaw apologetycznej aktywności ks. J. Bosko należy postawić pytania dotyczące przyjmowanej przez turyńskiego Wychowawcę wizji Kościoła, jego struktur, władzy, prerogatyw i związanej z tym „skuteczności”. Zagadnienia tego nie można w żaden sposób pominąć, ponieważ jak podkreślają P. Braido, A. Cuva, J. Aubry, F. Desramaut i wielu innych, cechą charakterystyczną myśli pedagogicznej stosowanej przez niego była praktyczna, realna i skuteczna możliwość doprowadzenia człowieka do Chrystusa i Jego zbawczej misji². Przyjęta przez ks. Bosko koncepcja duszpastersko-wychowawcza zostaje w ten sposób silnie związana z warstwą uzasadnień eklesjologicznych, wskazujących na wiarygodność Kościoła i spełnianych przez niego funkcji.

Warto w tym miejscu podkreślić, że dzięki temu formułowana przez ks. Bosko myśl apologetyczna w sposób nieunikniony podąża torem wyznaczonym przez najbardziej klasyczne systemy tego typu. Tradycyjny wywód apologetyczny zawiera bowiem w swej strukturze nie tylko uzasadnienie prawdy

¹ 22 czerwca 2015 r., podczas pobytu w Turynie, papież Franciszek odwiedził tamtejszą świątynię waldensów. Wygłosił wówczas przemówienie, w którym zawarł ważną deklarację. Mówił m.in.: „W imieniu Kościoła katolickiego proszę o wasze wybaczenie naszej postawy i niechrześcijańskich zachowań, często wręcz nieludzkich, jakich na przestrzeni dziejów dopuściliśmy się przeciwko wam. W imię Naszego Pana Jezusa Chrystusa, wybaczenie nam”. „L'Osservatore Romano” 7-8(2015) wyd. polskie.

² Por. S. NAGY, *Chrystus w Kościele*, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1982, s. 5-6.

o Wcieleniu Syna Bożego i związanego z nim dzieła zbawienia, co obejmuje chrystologia apologetyczna, lecz również stawia pytanie o boskie pochodzenie Kościoła i jego struktur, o urzeczywistnianie się Chrystusowej zbawczej tajemnicy we wspólnocie Kościoła³.

1. GENEZA I NATURA KOŚCIOŁA

Jak wspomniano, tradycyjna teologia fundamentalna zawiera w swej pierwszej części zestaw uzasadnień wskazujących, że Jezus Chrystus był prawdziwym wysłannikiem Bożym i obiecany Mesjaszem, w którym dokonała się pełnia Bożego objawienia, przeznaczonego do zbawienia całej ludzkości⁴. Tak skonstruowany wniosek domaga się z kolei odpowiedzi na następne pytanie, które można sformułować w sposób następujący: czy Chrystus, wobec ograniczonej czasowo Jego własnej historycznej egzystencji, zamierzał zapewnić swojemu dziełu jakiś sposób niezawodnego trwania i docierania do wszystkich ludzi wszystkich czasów oraz jaką konkretną postać otrzymało ewentualne rozwiązanie tego zagadnienia? Pierwszym etapem udzielania odpowiedzi na tak postawione pytanie staje się ukazanie wyraźnie manifestującego się zainteresowania Chrystusa sprawą zbawienia wszystkich ludzi na drodze rzeczywistego zetknięcia się z tajemnicą Jego Osoby i Jego zbawczego dzieła. Konkluzją tak prowadzonych uzasadnień apologetycznych jest sformułowanie wniosku, że Chrystus świadomie ustanowił religijną społeczność, jako niezawodne środowisko zbawienia, stwarzając w tajemnicy Kościoła rzeczywistą możliwość skutecznego zetknięcia się każdego człowieka z dokonaniem przez Niego dziełem zbawczym⁵.

Jest zatem zrozumiałe, że analizując myśl eklezjologiczną św. Jana Bosko w aspekcie strzeżenia i przechowywania objawienia Bożego, należy określić, w jaki sposób ten dziewiętnastowieczny wielki wychowawca młodzieży widział początki Kościoła, jak uzasadniał jego powstanie, w jaki sposób wykazywał istnienie związku między Chrystusem a Kościołem? Pytanie wydaje się

³ Zob. S. NAGY, *Chrystus w Kościele*, s. 6-7; K. RAHNER, *Podstawowy wykład wiary*, IW PAX, Warszawa 1987, s. 264-267; J. MYŚKÓW, *Zagadnienia apologetyczne*, ATK, Warszawa 1986, s. 199; TENŻE, *Apologetyka stosowana w zarysie*, ATK, Warszawa 1973, s. 186, W. HŁADOWSKI, *Zarys apologetyki*, ATK, Warszawa 1980, s. 183-184.

⁴ Zob. M. RUSECKI, *Wiarygodność chrześcijaństwa*, t. I. *Z teorii teologii fundamentalnej*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1994, s. 218-220.

⁵ S. NAGY, *Chrystus w Kościele*, s. 9.

tym bardziej uzasadnione, że Święty, żyjąc w czasach narastającej kontestacji Objawienia chrześcijańskiego, podważania rangi prawd religijnych i coraz wyraźniejszego kwestionowania autorytetu Kościoła katolickiego i spełnianych przez niego funkcji, był niejako, z racji prowadzonej przez siebie działalności, „skazany” na podjęcie tego zagadnienia i udzielenie, przynajmniej w ogólnym zarysie, odpowiedzi na pytania stawiane mu przez współczesnych.

Zadaniem podstawowym, które musiał podjąć, było wykazanie pochodzenia Kościoła, jako powołanego do istnienia z woli i na mocy decyzji samego Chrystusa. Należy jednak pamiętać, że problem pochodzenia Kościoła jest problemem z natury rzeczy złożonym i trudnym. Kwestia genezy Kościoła, mimo oczywistej doniosłości dla każdego wierzącego, również tego, który nie dysponuje szczególnym przygotowaniem intelektualnym i naukowym, wymaga spojrzenia wielowątkowego i wieloaspektowego. Powstania Kościoła i zbudowania jego struktur nie należy się bowiem doszukiwać w jednorazowym akcie, ale w wyniku długotrwałego procesu. Na proces ten, prócz tajemnicy samego Chrystusa, składało się wiele różnych Jego inicjatyw, które w ostatecznym rezultacie wyrażały wolę ustanowienia nowej społeczności religijnej. Do szczególnych etapów procesu budowania Kościoła należałoby zaliczyć między innymi powołanie grona apostołów, zapowiedź założenia Kościoła, czy też ustanowienie Eucharystii. Dopiero zestawiając te fakty można mówić o powołaniu przez Chrystusa – Wyślanca Bożego – społeczności religijnej, którą on sam nazwał Kościołem⁶.

2. STRUKTURA ARGUMENTACJI EKLEZJOLOGICZNEJ KS. J. BOSKO

Wyjaśnienia, dotyczące początków Kościoła i nadania mu ściśle określonej struktury przez samego Chrystusa, odnajdujemy w szeregu publikacji ks. Bosko. Zacząć należy od jednej z najważniejszych pozycji napisanych przez Turyńczyka, wydanej w 1845 r., *Storia ecclesiastica ad uso della gioventù utile ad ogni grado di persone pel sac. Giovanni Bosco*⁷. Jej genezy szukać

⁶ Zob. E. KOPEĆ, *Teologia Fundamentalna*, KUL, Lublin 1976, s. 180-182. Bp. E. Ozorowski, pisząc o założeniu Kościoła, podkreślając głębię Bożego zamysłu zmierzającego do stanowienia Ludu Nowego Przymierza, używa określenia *misterium*. Zob. E. OZOROWSKI, *Kościół. Zarys Eklezjologii Katolickiej*, Wrocławskie Wydawnictwo Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1984, s. 33.

⁷ W: G. BOSCO, *Opere edite, prima serie: Libri e opuscoli (ristampa anastatica)*, vol. 37, Libreria Ateneo Salesiano, Roma 1977-1978, t. I, s. 160-556. Dalej w skrócie: OE.

należy w okresie, kiedy ks. Bosko rozpoczyna swoją działalność wychowawczą, to jest w czasie udzielania pierwszych niedzielnych nauk katechizmu i historii Kościoła⁸. Dostrzegając brak odpowiedniego podręcznika, który przedstawiałby zagadnienia eklezjologiczne w sposób zrozumiały i przystępny dla młodzieży, sięgając do istniejących już opracowań, stworzył własne *compendium* historii kościelnej⁹. Wykorzystał przy tym znany z apologetyki system dialogu; stawiał pytania i następnie sam na nie udzielał odpowiedzi.

Już we wstępie znalazła się definicja Kościoła, którego dzieje zamierzał opowiedzieć. Na pytanie: „Co to jest Kościół i kto stanowi jego członki?”, odpowiedź brzmiała: „Jest to zgromadzenie wszystkich tych, którzy wyznają wiarę i naukę Jezusa Chrystusa i którymi rządzi Najwyższy Pasterz, który jest Jego Zastępcą na ziemi; i chociaż Kościół nazywa się grecki, czy łaciński, czy gallikański, czy indyjski, chodzi zawsze o ten sam Kościół katolicki, apostołski i rzymski”¹⁰.

W powyższej definicji dostrzec można dwa charakterystyczne elementy. Kościół zostaje tu ujęty jako społeczność, którą spaja wiara w Chrystusa, oraz poddanie jego członków rządowi papieża. W definicji tej nie można natomiast dostrzec bliższych wyjaśnień dotyczących faktu samego pochodzenia Kościoła od Chrystusa, jako jego Założyciela. Ks. Bosko, na co warto zwrócić uwagę, podając definicję Kościoła w opracowaniu mającym przedstawić historię tej społeczności, jakby pomija wyjaśnienia wskazujące na pierwotne wydarzenia determinujące związek istniejący między wspólnotą katolików a Osobą Chrystusa.

Przekazywane informacje zdają się raczej zmierzać do wykazania zasadniczej tożsamości Kościoła w ciągu wieków jego trwania. W efekcie ks. Bosko nie tyle przedstawia jego genezę, ile raczej ukazuje go jako trwający w procesie ustawicznej wojny między dwoma porządkami. Przyjęta przez niego linia dowodzenia sprawia, że historia Kościoła staje się „opowiadaniem o faktach które sprzeciwiały się Kościołowi, lub były dla niego pomyślnie od jego założenia aż do naszych czasów”¹¹. Ma wykazywać, że atakowany przez prześladowcę lub dysydenta Kościół zawsze był zdolny nie tylko skutecznie się obronić, ale także ostatecznie odnosił zwycięstwo¹².

⁸ F. DESRAMAUT, *Studia wstępne do biografii ks. Bosko. Kapłańska młodość*, Wydawnictwo Salezjańskie, Kraków 1992, s. 42.

⁹ OE, t. I, s. 162.

¹⁰ Tamże, s. 180.

¹¹ Tamże.

¹² F. DESRAMAUT, *Studia wstępne*, s. 50.

Wiarygodność Kościoła w ujęciu ks. Bosko związana byłaby nie tyle z ukazaniem działań Chrystusa zakładającego Kościół i nadającego mu określony kształt, ile raczej z jego historycznym, zwycięskim trwaniem, właśnie dzięki temu, że ma bosko-ludzki charakter, a przede wszystkim boską genezę¹³. Nie oznacza to jednak, że całkowicie pomija w swych pismach prezentację wydarzeń biblijnych związanych z powołaniem przez Chrystusa wspólnoty Kościoła. Przykładem może być niewielkie objętościowo, lecz zarazem podające w sposób syntetyczny zarys eklezjologii, dzieło *La Chiesa cattolica-apostolica-romana è la sola vera Chiesa di Gesù Cristo* pochodzące z roku 1850¹⁴. I tutaj co prawda tłem wyjaśnień są polemiczne wystąpienia prowadzone wobec przeciwników boskiego pochodzenia Kościoła, lecz w tym wypadku ks. Bosko jakby rozszerzał stosowaną przez siebie argumentację, wskazując już nie tylko na zwycięskie trwanie Kościoła, ale także na działania Chrystusa i spełniających Jego wolę apostołów. Odpowiadając na zarzuty protestantów, a zwłaszcza dynamicznie propagujących swe przekonania waldensów, zarzucających Kościołowi katolickiemu dominację w nim pierwiastka ludzkiego, stwierdza, że to Chrystus, prawdziwy Bóg i Człowiek powołał go do istnienia, wskutek czego „posiada on cechy boskości”¹⁵.

Z dalszych wyjaśnień udzielanych przez ks. Bosko wynika, że pochodzenie Kościoła od samego Chrystusa jest związane z misją, którą ma on spełniać. Podstawowym zadaniem powołanej struktury staje się bowiem „przechowywanie nietkniętego Bożego objawienia [...] aż do naszych dni”¹⁶. Kluczową rolę w tym działaniu ma spełniać Piotr. To on i jego następcy, wyznaczeni przez Chrystusa (ks. Bosko opiera się tu na tekście Mt 16,18), mają w rozumieniu wychowawcy z Turynu kontynuować misję rozpoczętą przez Założyciela i umożliwić całej społeczności ludzkiej uczestnictwo w dobrach, wynikających z faktu Wcielenia¹⁷.

Nieco obszerniej przedstawił reprezentowaną przez siebie koncepcję pochodzenia Kościoła w *Avvisi ai cattolici*, opublikowanych w Turynie w 1853 r.¹⁸ Według zamierzeń autora udzielane wyjaśnienia mają w sposób jednoznaczny i niepodważalny prezentować przeciętnemu katolikowi zasadni-

¹³ Wymowny jest tu końcowy fragment opracowania, gdzie zbierając wnioski wypływające z przeprowadzonych wyjaśnień ks. Bosko stwierdza: „Ale Kościół jest dziełem Boga. Dlatego też próżne są wszelkie wysiłki piekiel”. G. BOSCO, *Storia ecclesiastica*, w: OE, t. I, s. 447.

¹⁴ OE, t. IV, s. 121-143.

¹⁵ G. BOSCO, *La Chiesa cattolica-apostolica-romana*, w: OE, t. IV, s. 132.

¹⁶ Tamże, s. 134.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ OE, t. IV, s. 165-193.

czy zarys eklezjologii katolickiej. Sam układ rozdziałów wskazuje na próbę zbudowania argumentacji o charakterze przejrzystym, logicznym i prowadzącym do oczywistych wniosków. Ks. Bosko bowiem, po przedstawieniu „jedynej, prawdziwej religii” (rozd. I i II), którą jest oczywiście chrześcijaństwo katolickie, oraz „religii heretyckich”, które nie posiadają charakteru boskiego (rozd. III i IV), stwierdza w rozdziale V, zwracając się do swych religijnych adwersarzy, że jedynie Kościół katolicki może poszczycić się pochodzeniem od samego Boga. Odrzucenie tej prawdy wiąże się nie tylko z zakwestionowaniem danych biblijnych, ale także z ogólnie fałszywym, bo selektywnym odczytaniem Objawienia. Święty, podając przyczyny braku akceptacji boskiego pochodzenia Kościoła katolickiego, zarzuca waldensom: „...nie wierzycie we wszystko to, czego nauczał Jezus Chrystus w Ewangeliach i dlatego nie wierzycie także w Jego Kościół”¹⁹. I w tym przypadku powraca jednak ostatecznie do wykazywania boskiego charakteru Kościoła w oparciu o fakt ciągłego trwania wspólnoty założonej przez Chrystusa²⁰. W dalszej części wywodu podkreśla, że ktokolwiek oddzieliłby się od Kościoła katolickiego, odłącza się nie tylko od Jezusa Chrystusa, ale od samego Boga²¹.

3. ROLA PRYMATU PIOTRA

Nieco odmienne rozwinięcie zagadnień eklezjologicznych, w tym i dotyczących kwestii Boskiego pochodzenia Kościoła, odnajdujemy w *Il Cattolico istruito nella sua Religione*²². Część druga tego opracowania, znacznie bardziej rozbudowana od pierwszej, poświęconej głównie zagadnieniom związanym z Objawieniem Bożym i zatytułowana *Della Chiesa di Gesù Cristo*, została skoncentrowana na prezentacji wyjaśnień ukazujących wiarygodność Kościoła katolickiego i spełnianej przez niego zbawczej misji wobec człowieka²³. Zawiera ona również paragraf *Fondazione della Chiesa di Gesù Cri-*

¹⁹ Tamże, s. 182.

²⁰ Tamże, s. 190.

²¹ Tamże, s. 191.

²² Wobec kilku wydań tego podręcznika zaznaczmy, że korzysta się z tekstu z r. 1858 i umieszczonego w OE, t. IV, s. 195-664.

²³ Tamże, s. 269-646. Tak obszerne potraktowanie zagadnień eklezjologicznych wiąże się z połączeniem ich przez ks. Bosko z współczesną mu problematyką nie tylko apologetyczną, ale również dogmatyczną i moralną. Rozdział bowiem zawiera takie paragrafy, jak; *Schizma Greków* (s. 362-368), *Mała wiara ministrów Waldensów* (s. 380-389), *Uczucia Lutra do Kościoła Katolickiego* (s. 424-427), *Kościół Katolicki nie zmienił nigdy dogmatów nauczanych*

sto²⁴. Założenie Kościoła jest w nim przedstawione, posługując się słowami ks. Bosko, jako „fakt pewny” (dosł. *fatto certo*), wynikający w sposób oczywisty z zapisu zawartego w Ewangeliach²⁵.

Warto zwrócić uwagę na słowa poprzedzające zasadnicze wyjaśnienia związane z genezą Kościoła. Przed omówieniem tekstu z Ewangelii według św. Mateusza (16,18), Turyńczyk podkreśla, że założenie Kościoła jest faktem nie tylko pięknym, ale także najważniejszym dla naszej wiary. Stąd też, jak wyznaje, nie można ograniczać się do samych słów Chrystusa, ale należy uwzględnić również okoliczności towarzyszące ich wypowiedzeniu²⁶. Stwierdzić zatem można, że ks. Bosko ujmuje powołanie do istnienia Kościoła poprzez pryzmat zasadniczo jednego wydarzenia, a przynajmniej nadając temu wydarzeniu wartość zasadniczą. Tym faktem, stojącym u podstaw zaistnienia wspólnoty Kościoła, staje się obietnica prymatu dana przez Chrystusa Piotrowi, połączona ze zmianą jego imienia. Takiemu odczytaniu koncepcji autora zdają się sprzyjać zarówno sposób opisu tego wydarzenia ewangelijnego, jak i formułowane przy tej okazji wnioski. Symptomatyczne jest zakończenie rozdziału mówiącego o ustanowieniu prymatu. Tutaj ks. Bosko stwierdza: „Teraz zrozumieliśmy dobrze, w jaki sposób Jezus Chrystus założył swój Kościół i ustanowił św. Piotra swoim wikariuszem”²⁷.

Rozpoznanie istnienia prawdziwego Kościoła, tzn. założonego przez Jezusa Chrystusa, związane jest z dostrzeżeniem Jego następcy, którym jest Biskup Rzymu. Autentycznym Kościołem jest ten, który posiada tak ustanowionego kontynuatora misji Pana, wszystkie inne są fałszywe. W sumie omawiany fragment tak obszernego opracowania, zatytułowany wprost jako traktujący o pochodzeniu Kościoła od samego Jezusa Chrystusa, zawiera stosunkowo niewiele i w dodatku uproszczonych wyjaśnień. Ks. Bosko stosuje argumentację, której siła wynika nie tyle z precyzji i głębi prowadzonych przez niego analiz biblijnych i teologicznych, ile raczej z przemawiającej swą jednoznacznością i zrozumiałością refleksji.

W konsekwencji akceptację Kościoła ma kształtować przede wszystkim pierwiastek wolitywny. To przekonanie wyraża np. w pochodzącym z 1860 r.

przez Apostołów (s. 471-487), *Protestanci odnawiają herezje występujące już w czasach pierwotnego Kościoła* (s. 522-537).

²⁴ Tamże, s. 282-288.

²⁵ Tamże, s. 282.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tę samą myśl odnajdujemy w biografii św. Piotra Apostoła, wydanej w 1867 r., gdzie m.in. czytamy: *non vi e cosa senza fondamento, non e Chiesa senza di Pietro*, w: OE, t. XVIII, s. 36.

opowiadaniu: *Angelina o la buona fanciulla instruita nella vera divozione a Maria Santissima*²⁸. W rozdziale zatytułowanym *La Chiesa di Gesù Cristo* przedstawia przesłanki każące wiązać powstanie Kościoła katolickiego z wolą i działaniami Jezusa Chrystusa, który staje się założycielem tej wspólnoty. Motywem założenia Kościoła byłaby konieczność dalszego trwania zbawczej misji rozpoczętej przez samego Chrystusa. Wobec ograniczonej możliwości bezpośredniego dotarcia do wszystkich ludzi miałby On, kierując się miłością do każdego człowieka oraz pragnieniem zapewnienia możliwości zbawienia całej ludzkości, założyć królestwo służące przechowywaniu i przekazywaniu depozytu wiary (dosł. *deposito della fede*)²⁹. To duchowe królestwo założone przez Jezusa Chrystusa jest Kościołem, to znaczy, jak stwierdza: „wspólnotą wiernych chrześcijan całego świata, którzy wyznają doktrynę Jezusa Chrystusa pod przewodnictwem legalnych pasterzy, a szczególnie Biskupa Rzymu, który został w nim przez Boga stanowiony Widzialną Głową”³⁰. W bardzo zbliżony sposób wypowiada się we fragmencie podręcznika *Cattolico instruito*, gdzie akcentuje: „Jezus Chrystus przed wstąpieniem do nieba zakłada Kościół, to jest zgromadzenie prawdziwie wierzących, którzy pod kierownictwem głowy przez niego samego ustanowionej, wiernie wyznają wiarę i przestrzegają prawa przez niego nauczone”³¹.

Prawda o ustanowieniu Kościoła przez Chrystusa pojawia się w konsekwencji jako ściśle związana z przejawami życia tej wspólnoty. Wydaje się, że dla turyńskiego wychowawcy sprawą wymagającą uzasadnienia i udokumentowania pozostaje nie tyle problem ustanowienia Kościoła przez Chrystusa, ile raczej sposób przedstawienia tej prawdy tak, aby dobitnie wykazywał potrzebę przynależenia do niego. Doktryna o pochodzeniu Kościoła jest dla niego sama w sobie wyraźna, nie wymagająca szczegółowych wyjaśnień. Jest rzeczą charakterystyczną, że napisana w roku 1854 książka, zatytułowana *Conversione di una Valdese. Fatto contemporáneo*, nie zawiera szczegółowych uzasadnień wskazujących na fakt założenia Kościoła katolickiego przez Chrystusa³². Przedstawiając drogę nawrócenia protestantki i argumentację, która została użyta dla jej przekonania, problem genezy Kościoła ujmuje

²⁸ J. BOSCO, *Angelina o la buona fanciulla instruita nella vera divozione a Maria Santissima*, w: OE, t. XIII, s. 1-44.

²⁹ Tamże, s. 22-23.

³⁰ Tamże, s. 23.

³¹ G. BOSCO, *Il Cattolico instruito*, s. 283.

³² G. BOSCO, *Conversione di una Valdese. Fatto contemporáneo*, w: OE, t. V, s. 101-161.

jakby marginalnie. Wielokrotnie natomiast, opisując Kościół katolicki, określa go apriorycznie jako Kościół Jezusa Chrystusa.

4. DUSZPASTERSKO-WYCHOWAWCZY WYMIAR *DEMONSTRATIO CATHOLICA* KS. J. BOSKO

Łatwo zatem zauważyć, że poglądy św. Jana Bosko dotyczące pochodzenia Kościoła charakteryzują się dwoma zasadniczymi cechami. Są oparte w dominującej mierze na słowach Chrystusa skierowanych do św. Piotra i zawierających obietnicę prymatu, a następnie na odczytaniu wewnętrznego życia Kościoła, jako nierozdzielnie związanego z Osobą i misją Założyciela. Wydaje się, że to właśnie z perspektywy dostępu do orędzia Chrystusa i zbawczych środków, ustanowionych przez Niego, widzi sens istnienia Kościoła. Ścisłe wiązanie wykładu apologetycznego z praktyką życia chrześcijańskiego znalazło swe odbicie we fragmencie opracowania *La Chiesa cattolica-apostolica-romana...*, gdzie pisze: „Ludu katolicki, otwórz oczy, zagrażają ci największe niebezpieczeństwa związane z oddaleniem się od tej jedynie prawdziwej, jedynie świętej religii, która zachowywana jest wyłącznie w Kościele Jezusa Chrystusa. To niebezpieczeństwo zostało już ogłoszone przez naszych legalnych pasterzy, biskupów. Głos samego Wikariusza Jezusa Chrystusa ogłasza nam tę współczesną pułapkę dla katolików, polegającą na tym, że niektórzy pragnęliby odwrócić wasze serca od religii Jezusa Chrystusa [...] Zwróćcie zatem wasze serca i waszego ducha ku waszym pasterzom, którzy zawsze uczą was prawdy”³³. W konsekwencji, w formułowanej przez siebie apologii zasadniczy wysiłek wkłada w ukazywanie religijnego i duchowego bogactwa Kościoła, wyposażonego tak hojnie przez samego Chrystusa. Wykazuje przy tym, że inne wspólnoty religijne, czy też kościoły, jako nie pochodzące od Jezusa Chrystusa, nie posiadają środków umożliwiających doprowadzenie człowieka do wiecznego zbawienia³⁴.

Powyższe analizy ukazują wyraźnie źródło niechęci ks. Bosko do pozakatolickich wspólnot religijnych. Z jednej strony dostrzega wykorzystywanie ich do bieżącej, wrogiej Kościołowi katolickiemu działalności prowadzonej przez insty-

³³ OE, t. IV, s. 142.

³⁴ Ks. Bosko w takim sposobie ujmowania Kościoła nie był odosobniony. Podobnie uważali np. Loriguet, Soave, Bercastel czy Perrone. Zob. F. TRANIELLO, *Chiesa e religiosità in Italia dopo l'unità (1861-1878)*, w: *Atti del quarto Convegno di storia della Chiesa*. La Mendola, 31 agosto-5 settembre 1971, t. I, s. 3-28.

tucje państwowe i struktury polityczne. Jednak podstawową przyczyną „walki” ks. Bosko z przeżywającymi swoisty renesans waldensami pozostaje motyw głęboko religijny. Jest przekonany, że tylko Kościół katolicki zapewnia skuteczne środki, zarówno w sferze moralnej jak i w sakramentalnej, do realnego pośredniczenia w budowaniu relacji człowiek–Bóg. Oczywiście tematyka eklezjologii turyńskiego Wychowawcy wymaga znacznie szerszych analiz. Jednak nawet zaprezentowane fragmentaryczne, chociaż stanowiące zarazem spójną całość teksty wskazują, że w swych wystąpieniach czerpał obficie z powszechnie ówczesnie przyjmowanych rozwiązań teologicznych i prawnych, ponadto kierował się wolą autentycznego służenia dobru szerokich rzesz katolików, wyraźnie zagubionych w wirze wydarzeń dziejowych.

BIBLIOGRAFIA

- AMADEI A., Don Bosco e il Suo Apostolato, dalle sue memorie personali e da testimonianze di contemporanei, La Società Editrice Internazionale, Torino 1929.
- AMATA A., (curatore), Giovanni Bosco (S.), una vita per i giovani, Leumann, Torino 1988.
- AUFFRAY A., Święty Jan Bosko, Wydawnictwo Salezjańskie, Kraków 1977.
- BALLESTRERO A., Don Bosco prete per i giovani, Libreria della Dottrina Cristiana, Torino 1987.
- BARTOLINI B., Nove giorni con Don Bosco, Leumann, Torino 1988.
- BIGGI C., Giovanni Bosco, Edizioni Messaggero, Padova 1973.
- BONGIOANNI M. (curatore), Don Bosco tra storia e avventura, Libreria Ateneo Salesiano, Roma 1985.
- BOSCO T., Festeggiamo Don Bosco, Libreria della Dottrina Cristiana, Torino 1987.
- BRAIDO P., Il sistema preventivo nell'educazione della gioventù, Libreria Ateneo Salesiano, Roma 1985.
- BRAIDO P., L'esperienza pedagogica di don Bosco, Libreria Ateneo Salesiano, Roma 1988.
- CERIA C., Annali della Società Salesiana, dalle origini alla morte di san Giovanni Bosco (1841-1888), Leumann, Torino 1941.
- CERRATO C., La catechesi di Don Bosco nella sua Storia Sacra, Libreria Ateneo Salesiano, Roma 1988.
- COLLI C., Pedagogia spirituale di Don Bosco e spirito salesiano, abozzo di sintesi, Libreria Ateneo Salesiano, Roma 1982.
- DACQUINO G., Psicologia di Don Bosco, La Società Editrice Internazionale, Torino 1988.
- DALCERRI L., Maestro di vita interiore (un), don Filippo Rinaldi, Istituto Figlie di Maria Ausiliatrice, Roma 1990.
- DE AMBROGIO C., Don Bosco e i ragazzi, cent'anni fa, don Bosco fondava un collegio per adolescenti a Lanzo Torinese, Libreria della Dottrina Cristiana, Torino 1964.
- DESRAMAUT F., Jak powstawały „Memorie Biografiche”, w: Salezjańskie Studia Historyczne, Wyższe Seminarium Duchowne Towarzystwa Salezjańskiego, Kraków 1992.
- DESRAMAUT F., Ks. Bosko i życie duchowe, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1990.

- FAVINI G., Don Bosco maestro di vita cristiana, La Società Editrice Internazionale, Torino 1946.
- L'ARCO A., Don Bosco vivo nella Chiesa viva, Leumann, Torino 1972.
- MARCOCHII M., Alle radici della spiritualità di don Bosco, w: Don Bosco nella storia. Atti del 1 Congresso internazionale di studi su Don Bosco, a cura di Mario Midali, Libreria Ateneo Salesiano, Roma 1990.
- RUSECKI M., Istota i geneza religii, Verbinum, Warszawa 1989.
- RUSECKI M., Wiarygodność chrześcijaństwa t. I. Z teorii teologii fundamentalnej, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1994.
- SPALA G., Don Bosco e il suo ambiente sociopolitico, Libreria della Dottrina Cristiana, Torino 1974.
- STELLA P., Don Bosco e le trasformazioni sociali e religiose del suo tempo, Libreria della Dottrina Cristiana, Torino 1973.
- STELLA P., Valori spirituali nel „Giovane provveduto” di San Giovanni Bosco, Scuola Grafica Borgo Rapazzi di Don Bosco, Roma 1960.
- STELLA P., Religiosità vissuta in Italia nell'800, w: J. Delumeau (cur.), Storia vissuta del popolo cristiano, La Società Editrice Internazionale, Torino 1985.
- STRANIERO M., Don Bosco e i Valdesi, La Società Editrice Internazionale, Torino 1988.
- TEOFOLI R., Pedagogia Di Don Bosco, Edizioni Thyrus, Terni 1957.
- TERRONE L., Lo spirito di S. Giovanni Bosco, Libreria della Dottrina Cristiana, Torino 1934.
- TRANIELLO F. (a cura di), Don Bosco nella storia della cultura popolare, La Società Editrice Internazionale, Torino 1987.
- UKLEJA R., Triumf Kościoła według wizji św. Jana Bosko, Wydawnictwo Arka, Wrocław 2013.
- VALENTINI E., Don Bosco e le vocazioni tardive, La Società Editrice Internazionale, Torino 1960.

GENEZA KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO JAKO ARGUMENT APOLOGIJNY W PISMACH ŚW. JANA BOSKO

S t r e s z c z e n i e

Święty Jan Bosko jest jednym z najbardziej znanych kapłanów Kościoła katolickiego XIX wieku. Prowadzona przez niego misja wychowawcza, opierająca się na tzw. systemie prewencyjnym, budziła i budzi zainteresowanie wielu badaczy. Mniej znany jest inny aspekt działalności Turyńczyka. Żyjąc w czasach głębokich przemian politycznych i społecznych, a także kontestacji istniejących struktur religijnych, zaangażował się w obronę doktryny katolickiej i wyływającą z niej rolę Kościoła katolickiego, jego struktur i spełnianej misji. Szczególny niepokój budziły w nim przejawy ekspansji, żywotnej w północnych Włoszech, wspólnoty waldensów. Znalazło to odbicie w wielu opracowanych przez niego publikacjach. Były to zarówno podręczniki, dzieła o charakterze biograficznym, jak i zwięzłe opowiadania. Wszystkie we fragmentach poświęconych genezie i znaczeniu Kościoła katolickiego zawierały podobne treści. Według ks. Bosko tożsamość Kościoła katolickiego związana jest w sposób oczywisty z misją i nauczaniem Chrystusa. W przyjmowanej argumentacji apologijnej akcentował fakt ciągłości raz rozpoczętego Dzieła Zbawczego. Przejrzyście i nieomal w sposób bezdyskusyjny podkreślał rolę Piotra i jego następców. Czytelnik miał nie tyle poznawać nowe prądy i argumenty teolo-

giczne, ile raczej nabrać przekonania, że trwanie przy aktualnie istniejącym porządku kościelnym jest jedynym usprawiedliwionym wyborem. Należy jednak podkreślić, że ks. Bosko nie propagował wojowniczej postawy konfrontacyjnej, skupiał się raczej na pozytywnym wykładzie współczesnej mu doktryny dogmatycznej i apologetycznej, akcentując sakramentalny i duchowy potencjał zawarty w Kościele katolickim.

Słowa kluczowe: doktryna katolicka; waldensi; apologia; potencjał duchowy Kościoła.